

Temat 16: Kaszubskie symbole.

Według słownikowej definicji *symbol* to *przedmiot albo znak zastępujący, oznaczający, przywodzący na myśl (na zasadzie umowy, asocjacji, myślowej) jakieś pojęcie, czynność, przedmiot zwłaszcza widomy znak czegoś niewidzialnego*. Szczególny rodzaj symboli stanowią symbole narodowe, które są elementem jednoczącym daną społeczność i uosabiają jej historię, wartości, dumę. Do symboli narodowych zalicza się przede wszystkim herb, godło, flagę, hymn i stolicę.

Nasza symbolika, za wyjątkiem hymnu, swoją genezę sięga średniowiecza, gdy na Pomorzu kształtowała się państwowość kaszubska.

Herb i godło

Herbem Kaszub jest czarny Gryf w koronie, zwrócony w prawo, umieszczony w polu tarczy herbowej koloru złotego (złoto oddawane jest za pomocą barwy żółtej). Godłem Kaszub jest więc czarny Gryf w koronie, zwrócony w prawo.

Herb Kaszub

Gryf pojawił się pod koniec XII wieku na pieczęciach władców Księstwa Pomorskiego, zwanych od swego godła – Gryfitami. Od XIII w. Gryfici, obok tytułu książąt Sławii/Słowian i Pomorza/Pomorzan posługiwali się także tytułem kaszubskim – *dux Cassubiae/Cassuborum* (książę Kaszub/Kaszubów). Gryf jako godło heraldyczne uosabiał w średniowiecznej heraldyce męstwo i odwagę. Godło kaszubskiej dynastii na ogół występowało bez korony. Obecność korony jest konsekwencją przyjęcia przez ruch kaszubski w XX w. wizerunku Gryfa zaproponowanego przez Aleksandra Majkowskiego.

Flaga

W związku z tym, że herbem kaszubskim jest Gryf czarny na złotym tle, zgodnie z zasadami heraldyki, flaga kaszubska ma kształt dwóch poziomych pasów – górny ma barwę czarną (barwa godła), a dolny złotą (złoty kolor tarczy herbowej oddany za pomocą barwy żółtej). W związku z tym barwami narodowymi kaszubskimi są kolory czarny i złoty.

Flaga Kaszub

Współcześnie, do pierwszego publicznego użycia flagi kaszubskiej doszło 18 sierpnia 1929 r. w Kartuzach, przy okazji utworzenia Zrzeszenia Regionalnego Kaszubów. Dzień ten został przyjęty przez stowarzyszenie Kaszëbskô Jednota jako Święto Flagi Kaszubskiej (szerzej o tym w temacie 17).

Hymn

Hymn, zgodnie z greckim pochodzeniem tego słowa, to *pieśń pochwalna*, którą powinien cechować podniosły i uroczysty charakter. W starożytności i średniowieczu, hymny miały w zasadzie wyłącznie charakter religijny, natomiast dzisiaj mają przede wszystkim wymiar patriotyczny, komponowane są zwłaszcza na cześć własnego narodu, państwa czy regionu.

Hymn kaszubski jest symbolem, który odzwierciedla istniejące podziały we wspólnocie kaszubskiej, zwłaszcza (choć nie tylko) w kwestii świadomości narodowej. Ci Kaszubi, którzy mają świadomość narodową kaszubską przyjęli, że ich hymnem jest pieśń *Zemia Rodnô* Jana Trepczyka. Znalazło to formalny wyraz w *Deklaracji ideowej* stowarzyszenia Kaszëbskô Jednota, przyjętej 7 września 2011 r. Dla wielu Kaszubów, przede wszystkim o polskiej orientacji narodowej, funkcję hymnu pełni tzw. *Marsz kaszubski* Hieronima Derdowskiego.

a) *Zemia Rodnô*

Zemia Rodnô

*Zemia Rodnô, pëszny kaszëbsczi kraju,
Òd Gduńska tu, jaż do Roztoczi bróm!
Të jes snôżô, jak kwiat rozkwitli w maju.
Ce, Tatzëznã, jô lubòtnã tu móm.*

*Sambòrów miecz i Swiãtopólka biôtci
W spòsobie Ce dlô nas ùchòwałë.
Twòje jô w przòdk bëlné pòcyskóm kwiôtci.
Òdrodë cël Kaszëbóm znów brënie.*

*Tu jô dali mdã starżã zemi trzimól,
Skądka zòczątk rodnô naj rózga mô.
Tu mdã dali domòcëznë sã jimól
Jaż zajasni i nama brzòd swój dô.*

Autorem kaszubskiego hymnu narodowego jest Jan Trepczyk (1907-1989), który skomponował również muzykę do tego utworu. *Zemia Rodnô* powstała w 1954 r. Składa się z trzech czterowersowych strof zawierających – jak to określiła Mariola Pobidyńska, autorka opracowania na temat tej pieśni – *obraz kaszubskiej ojczyzny rozumianej jako idea osadzona w przeszłości, mająca wpłynąć na odrodzenie duchowe Kaszubów*. Warto zacytować jeszcze jeden fragment ze wspomnianego opracowania: *Podmiot liryczny utworu wyraża zachwyt pięknem ziemi kaszubskiej, deklaruje miłość do ojczyzny i zobowiązuje się jej strzec oraz pracować dla jej dobra, by „wydała owoc”*. W kontekście działalności politycznej Trepczyka wydaje się, że tym owocem ma być uzyskanie przez Kaszubów świadomości odrębności etnicznej i poczucia dumy z przynależności do ludu zamieszkującego tak piękne ziemie i posiadającego tak znamienitą historię. Jan Trepczyk przywołał całe kaszubskie dziedzictwo, na które składają się obydwie części Pomorza. Pomorze Gdańskie symbolizują jego władcy oraz stolica – Gdańsk, natomiast Pomorze Szczecińskie – Roztoka, zachodnia granica państwa Gryfitów. *Òd Gduńska tu, jaż do Roztoczi bróm!* – to granice ideowej (ideologicznej) ojczyzny Kaszubów. W ten sposób autor kaszubskiego hymnu narodowego nawiązał do przekonań swego mistrza, Aleksandra Majkowskiego, wyrażonych w jego *Historii Kaszubów*

oraz w powieści *Žécé i przigòdë Remùsa*, gdzie umierający Józef Zabłocki pokazuje Remusowi mapę Kaszub i określa dawne granice ziemi kaszubskiej: *To jest obraz naszej ojczyzny (...). Te dwie kręte czarne drogi, które idą z południa ku północy, to dwie wielkie rzeki: na wschodzie Wisła, na zachodzie Odra. Tam, gdzie Wisła uchodzi do morza, masz Gdańsk, gdzie Odra, masz Szczecin. Spójrz, jak linia morza tęym klinem podbiega do ujścia Odry i pamiętaj, że przeszedłszy tę rzekę na lewy jej brzeg, wciąż jeszcze będziesz na dawnej ziemi kaszubskiej. Bo ona ciągnie się wzgórzami nadbałtyckimi aż prawie tam, gdzie stoi Berlin, stolica Niemców, i miasto Roztoka, niedaleko morza (...) to starodawne granice naszej ziemi kaszubskiej.* Hymn *Zemia Rodnô* nakreśla też powinności Kaszubów, co w następujący sposób ujęła M. Pobidyńska: *Podmiot liryczny tekstu składa deklaracje wobec dziedzictwa ojczyzny: upowszechnianie jej kultury (...), trzymanie straży ziemi kaszubskiej, a także dbanie o nią i pracę dla niej. Porównując owe deklaracje z czynami przodków przywołanymi w wierszu, dostrzeżemy pewną opozycję między polami znaczeniowymi działań dla ojczyzny. W przeszłości obecna jest semantyka walki (miecz, bitwy), w terażniejszości odzywająca się jedynie echem w deklarowanym trzymaniu „straży”, czyli w wyrażeniu gotowości do ewentualnej obrony strzeżonego obszaru (w przypadku tekstu pieśni chodzi raczej o ideę niż o konkretne terytorium). Natomiast współcześnie wyznaczane działania wpisują się w ważny dla tradycji pomorskiej etos pracy organicznej. Sensem i celem tej pracy jest odrodzenie Ojczyzny: Òdrodë cël Kaszëbóm znów brënie.*

Zemia Rodnô jest śpiewana uroczyście przede wszystkim w czasie obchodów Dnia Jedności Kaszubów. Towarzyszy też obchodom Dnia Flagi Kaszubskiej i zebraniom członków Kaszëbsczi Jednotë. Od 19 marca 2012 r., codziennie, w południe i o północy, rozbrzmiewa na falach *Radia Kaszëbë*. W czerwcu 1999 r. pieśń tę wykonano w Sopocie, w czasie powitania Ojca św. Jana Pawła II.

Krytycy pieśni *Zemia Rodnô* jako ogólnokaszubskiego hymnu, podkreślają przede wszystkim, że jest nowym tekstem, bez tradycji, że nie ma sensu zmieniać *znanego wszystkim hymnu* [czyli *Marsza Derdowskiego – D.Sz.*] *na mało znaną pieśń*. Uważają, że tekst jest *trochę nieaktualny*, gdyż *òdroda* (odrodzenie) już się dokonała, że trzeba *jedynie ją rozwijać*. Ponadto – jak to wyraziła Teresa Hoppe – werset *Òd Gduńska tu, jaz do Roztoczi bróm!* jest *niepokojący i kontrowersyjny*, gdyż w obecnych czasach nie ma sensu wracać do dawnej historii, *by nie budzić rewizjonistycznych zapędów i nie wzbudzać niepotrzebnie emocji, które przez wiele lat pokutowały na Pomorzu, kiedy kojarzono Kaszubów z Niemcami*.

Zwolennicy nadania pieśni Jana Trepczyka statusu hymnu ogólnokaszubskiego podkreślają z kolei, że spełnia ona formalne kryteria jakie stawia się temu gatunkowi

literackiemu. Ponadto zauważają, że ma charakter patriotyczny, ponieważ mówi o umiłowaniu kaszubskiej ojczyzny (*Ce, Taczëznã, jô lubòtną tu móm*), o jej pięknie, celach i zadaniach Kaszubów, zawiera odniesienia do własnej historii, ma charakter ponadczasowy i uniwersalny, niezależny od okoliczności politycznych. W przeciwieństwie do *Marsza* Hieronima Derdowskiego, *Zemia Rodnô* pozbawiona jest sformułowań wyrażających wrogość czy nienawiść wobec kogokolwiek, możliwa jest do zaakceptowania przez wszystkich Kaszubów, niezależnie od ich tożsamości narodowej, przekonań politycznych czy religijnych. Jest to także utwór, który w *udany sposób wkomponowuje się w rodzinę europejskich hymnów*.

b) *Marsz kaszubski*

Marsz kaszubski

Tam gdzie Wisła òd Krakòwa

W pòlszcé mòrze plënie

Pòlskò wiara, pòlskò mòwa

Nigdë nie zadżinie.

Ref. Nigdë do zgùbë

Nie przindą Kaszëbë,

Marsz, marsz za wrodzëm!

Më trzimómë z Bòdzëm.

Më z Niemcama wieczy całé

Krwawé wiedlë wòjnë.

Wòlné piesni wiedno brzmiałë

Bez górë i chòjnë.

Ref. Nigdë do zgùbë...

Przëszedł Krzëzòk w twardi blasze,

Pòlił wsë i miasta,

Za to jegò cepë nasze

Grzmòcëłë lat dwasta.

Ref. Nigdë do zgùbë...

Nas zawòłòł do swi rotë
Pòlsczi król Jadzełło,
Téj w niemiecczich karkach gnôtë
Trzeszczalë jaż miło.

Ref. Nigdë do zgùbë...

Gdze król Kadziérsz gnòł Krzëżôka?
Gnòł gò pòd Chònice!
Bë gò zgniôtłë, jak robôka,
Kaszëbszczé kłonice.

Ref. Nigdë do zgùbë...

Czej rôz naju òkrâtama
Szwedë najechalë,
Më zesmë jich kapùzama
Z Pùcka wënëkalë.

Ref. Nigdë do zgùbë...

Krzëżã swiãtim przëzegnóné
Séc, seczera, kòsa,
Z tim Kaszëba w piekle stónie,
Diòblu ùtrze nosa.

Ref. Nigdë do zgùbë...

Nasz Stanisłòw Kòstka swiãti,
Co sã ù nas rodzył,
Nie dopùscy, bë zawzãti
Wróg nam długò szkòdzył.

Ref. Nigdë do zgùbë...

Płaczą matczy nad sënama
Płaczą dzys dzewice,
Hola, jesz je Bóg nad nama
Dòł cepë, kłonice.

Ref. Nigdë do zgùbë...

Hieronim Derdowski (1852-1902) zawarł powyższą pieśń w swym najslynniejszym dziele – poemacie *Ó Panu Czôrlińszim co do Pùcka pò sécë jachôł*, wydanym po raz pierwszy w 1880 r. Marsz składa się z dziewięciu zwrotek. Tadeusz Lipski, autor opracowania na temat tej pieśni, podkreślił zwłaszcza symbolikę pierwszej zwrotki, zwracając uwagę na znaczenie Wisły w polskiej literaturze, która była znakiem dumy, patriotyzmu oraz uosabiała swobodę i wolność narodową. Kraków natomiast to kolebka polskiej kultury. Następne strofy mówią przede wszystkim – jak to określił T. Lipski – *o wielowiekowych zmaganiach Polaków-Kaszubów z napierającym z zachodu wrogiem*. Zdaniem Lipskiego utwór Derdowskiego *opiewa waleczność Kaszubów i jest świadectwem [ich] przywiązania do Polski*. Powszechnie podkreśla się, że *Marsz* wyraża także religijność Kaszubów i wierność Bogu. Zwolennicy uznania *Marsza* za hymn kaszubski powołują się na fakt jego długiego funkcjonowania w tradycji kaszubskiej oraz w podręcznikowych ujęciach.

Krytycy tego utworu zauważają, że cała twórczość Derdowskiego i jego poglądy wskazują na to, że nie zamierzał nadać temu utworowi charakteru hymnu. Warto przypomnieć, że określenie *hymn kaszubski* zostało nadane przez Feliksa Nowowiejskiego (1877-1946), na początku lat 20. XX w. (Nowowiejski skomponował muzykę do tekstu *Marsza*). Wskazuje na to również sam charakter utworu, w wielu miejscach pozbawiony dostojeństwa (np.: *Séc, seczera, kòsa/ Z tim Kaszëba w piekle stónie/ Diôblu ùtrze nosa*). Być może jest to jedna z przyczyn – obok przedstawionych niezgodnie z historią relacji kaszubsko-krzyżacko/niemieckich i zarazem niepasujących do współczesnego klimatu stosunków międzynarodowych – wykonywania na ogół tylko pierwszej zwrotki i refrenu. Przeciwnicy *Marsza* jako hymnu ogólnokaszubskiego zaznaczają również, że od końca XIX w. i poprzez niemal cały XX w. był wykorzystywany w celach propagandowych przez stronę polską w jej zmaganiach z Niemcami, co m.in. spowodowało, że zakorzenił się w świadomości Kaszubów. Dzisiaj *Marsz*, w roli hymnu kaszubskiego, towarzyszy przede wszystkim obradom i uroczystościom organizowanym przez Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie. Należy wspomnieć, że szczególną popularność zyskały słowa refrenu, które niekiedy funkcjonują wręcz jako odrębny utwór (np. o *my trzymamy z Bogiem* wspomniał w Gdyni, w czerwcu 1987 r., papież Jan Paweł II). W ostatnich latach, aby w większym stopniu zaznaczyć kaszubski charakter pieśni, pojawiły się próby przerobienia ostatniego wersu pierwszej zwrotki na *Nasza wiara, nasza mowa*, co jednak nie znalazło większego zrozumienia.

Stolica

Wokół kwestii stolicy Kaszub narosło wiele nieporozumień, co zaowocowało brakiem zgodności w poglądach Kaszubów na temat własnej stolicy. Taka sytuacja wynika przede wszystkim z braku zrozumienia lub świadomego odrzucenia znaczenia terminu *stolica*. Pierwotnie określenie to oznaczało siedzibę władcy (dosłownie: miejsce do siedzenia, czyli tron). Dlatego, w wielu przypadkach, stolice współczesnych państw znajdują się w miastach, które niegdyś były monarszymi siedzibami. Dzisiaj jako stolicę państwa uznaje się siedzibę władz centralnych, natomiast gdy chodzi o mniejszy obszar (okręg, kraina historyczna) za jego stolicę uważane jest jego główne miasto, które jest też przeważnie ważnym ośrodkiem administracyjnym.

Na obszarze historycznych Kaszub, rozciągających od dolnej Wisły po dolną Odrę, ośrodkami władzy książęcej, czyli pełniącymi funkcję stolic państw kaszubskich, były przede wszystkim Gdańsk i Szczecin (mniejszą rolę pełniły takie miasta, jak choćby Kołobrzeg czy Słupsk). Dzisiaj, gdy etniczny obszar kaszubski obejmuje tylko część Pomorza Gdańskiego, naturalną stolicą Kaszub pozostaje tylko Gdańsk.

Grobowiec książąt kaszubskich w Katedrze Oliwskiej

Zaznaczając aspekt historyczny, należy dodać, że w katedrze oliwskiej znajduje się miejsce doczesnego spoczynku naszych władców. Oliwa, dla znających tradycję kaszubską, jest tym dla Kaszubów, czym dla Polaków jest Wawel w Krakowie, dla Czechów – katedra świętych Wita, Waclawa i Wojciecha w Pradze, czy dla Anglików – kolegiata św. Piotra w londyńskim Westminsterze.

Gdańsk jest miastem wojewódzkim – głównym ośrodkiem administracyjnym województwa pomorskiego, w granicach którego znajduje cały obszar współczesnych Kaszub. Ponadto jest najważniejszym ośrodkiem gospodarczym regionu i rolę tę pełni od wieków. Należy też pamiętać, że Gdańsk wyrósł na ziemi kaszubskiej, na pograniczu kaszubsko-pruskim, i do dzisiaj – posługując się słowami Augusta Maksymiliana Grabowskiego, polskiego szlachcica żyjącego w XIX w. – *stoi na ziemi Kaszubów*. W ciągu wieków liczba i rola Kaszubów w Gdańsku ulegały zmianom i to zwykle na ich niekorzyść, ale nigdy nie przestali w nim być obecni.

Stołeczny charakter Gdańska podkreśla też tradycja ruchu kaszubskiego, zwłaszcza od czasów Aleksandra Majkowskiego i Zrzeszeńców. Dlatego też Kaszëbskô Jednota w deklaracji ideowej z 2011 r., przyjmując stołeczny charakter Gdańska, stwierdziła: *Naszą stolicą jest miasto Gdańsk, będące centrum ekonomiczno-społeczno-kulturowym regionu*.

Za symbole etniczne (narodowe) uchodzą również święta, strój czy nawet elementy krajobrazu (góry, rzeki). W przypadków Kaszubów odgrywają one, za wyjątkiem świąt, jednak mniejszą rolę w odzwierciedlaniu kaszubskiej tożsamości.

.....

Bibliografia

Adamkowicz M., *Kaszubi wracają do stolicy*, „Pomerania”, R. 2008, nr 9.

Bolduan T., *Gryf. Godło Pomorza*, Gdańsk 1971.

Brzustowicz G., *Heraldyka księztw zachodniopomorskich (XIII-XVII wiek)*, „Przegląd Zachodniopomorski”, T. 6 (1991), z. 2.

Gil-Śleboda J., *Nie majstrujcie przy tradycji!*, „Pomerania”, R. 2008, nr 9.

Hoppe J., *Hymn Kaszubów czy Zrzeszenia*, „Pomerania”, R. 2008, nr 10.

Hoppe T., *Nie manipulować kaszubskimi symbolami*, „Pomerania”, R. 2008, nr 6.

Jabłoński A., *Świadomy wybór*, „Pomerania”, R. 2008, nr 7-8.

Kaszubi a Gdańsk. Kaszubi w Gdańsku, red. J. Borzyszkowski, K. Kulikowska, C. Obracht-Prondzyński, Gdańsk 2009.

Kirkowska J., *Trzymajmy się uchwał*, „Pomerania”, R. 2008, nr 9.

Lemański M., *W sprawie „Wyznań »prowodyra« ”*, „Pomerania”, R. 2008, nr 10.

Lipski T., *O czym, czyli jak rozmawiamy*, „Pomerania”, R. 2008, nr 10.

Lipski T., *O hymnie kaszubskim Hieronima Derdowskiego*, „Kościerskie Zeszyty Muzealne”, R. 2007, nr 1.

Lipski T., *O hymnie kaszubskim Hieronima Derdowskiego*, „Pomerania”, R. 2008, nr 5.

Marszałkowski F., *Dlaczego Derdovskji nje napjisoł „himnu”?*, „Zrzesz Kaszëbskô”, R. 1937, nr 10.

Pobidyńska M., *„Zemia Rodnô” Jana Trepczyka. Analiza literacko-ideowa*, Gdynia 2009.

Rusakiewicz A., *Najdawniejsze godła ksiąząt wschodniopomorskich: lilia i gryf*, [w:] Gdańskie Studia z Dziejów Średniowiecza, nr 9: *Biskupi, lennicy, żeglarze*, Gdańsk 2003.

Szymikowski D., *Jakiego hymnu potrzebują Kaszubi?* (cz. 1-3), „Pomerania” R. 2008, nr 5, 6, 9.

Szymikowski D., *O manipulowaniu zmanipulowanych*, „Pomerania”, R. 2008, nr 7-8.

Żuroch-Piechowski T., *10 pytań do Mariana Lemańskiego*, „Pomerania”, R. 2008, nr 12.

Żuroch-Piechowski T., *Wyznania „prowodyra” (Głos w dyskusji o hymnie kaszubskim)*, „Pomerania”, R. 2008, nr 7-8.

<http://kaszebko.com/uploads/Herb,%20god%C5%82o%20i%20flaga%20narodowa%20Kaszub%C3%B3w.pdf>

<http://kaszebko.com/uploads/Zemia%20Rodn%C3%B4%20-%20kaszubski%20hymn%20narodowy.pdf>

<http://kaszebko.com/stolica-kaszub.html>

<http://naszekaszuby.pl/modules/artykuly/article.php?articleid=47>

http://naszekaszuby.pl/modules/newbb/viewtopic.php?topic_id=764&forum=1#forumpost5086

http://naszekaszuby.pl/modules/newbb/viewtopic.php?topic_id=965&forum=1#forumpost6379

<http://piech.kaszubia.com/?p=124>